

Iz zajednice | 07/08/2024

„Ko to tamo peva“ – Jugoslavija u malom koju i dalje živimo

📌 Piše: Leon Čevanić

Likovi iz filma „Ko to tamo peva“ imali su jasno određen cilj i poznatu duljinu puta od neimenovanog šumadijskog sela do Beograda, dok suvremenim tranzicijskim putnicima nikad nije jasno objašnjeno kada bi i kako trebali završiti svoj tranzit, koji je i više od 30 godina nakon napuštanja socijalizma očito i dalje u punom jeku

Scena iz filma *Ko to tamo peva* (foto: Centar film)

Prva u nizu antologijskih filmskih uspješnica stvorena suradnjom redatelja **Dušan Kovačevića** i scenarista **Slobodana Šijana**, crna komedija „Ko to tamo peva“, iak

najbolje svjedoke sve nagrade koje su ovom filmu dodijeljene, uključujući i Zlatnu arena u Puli, a u još većoj mjeri niz murala posvećenih njegovoj radnji i likovima izrađenih diljem Srbije, ali i svijeta, kao i inspiracija koju on nastavlja pružati kulturnim radnicima za nove oblike stvaralaštva, što je prije nekoliko godina dovelo čak i do njegove adaptacije u formi baleta. O popularnosti koju je film „Ko to tamo peva“ uživao, a i dalje uživa, najbolje govori činjenica o tome koliki je broj njegovih replika s vremenom ušao u svakodnevni vokabular južnoslavenskih naroda, jer riječ je o količini većoj od bilo kojeg drugog domaćeg filma. Tako je sam naslov već 1982. postao i naslov pjesme **Džonija Štulića**, a recentno i mlade beogradske treperice **Breskvice**, dok je isti naslov iskorišten i za ime domaće inačice pjevačkog reality-showa po licenci južnokorejskog „I can see your voice“. Uvodna pjesma iz filma također je doživjela obrade u nizu glazbenih žanrova, pri čemu je najuspjelija vjerojatno ona slovenskih „Drinkersa“, dok se rečenice kao što su „Vozi, Miško“, „I tata bi, sine“, „Zvaću decu“ te brojne druge nastavljaju koristiti kao poštalice svih generacija.

Scena iz filma *Ko to tamo peva* (foto: Centar film)

(Post)jugoslavenska društva na točkovima

malom – g. vjeteran amajnen prikaz svih tipskih nenosti jugoslavenskog, a i svih post jugoslavenskih društava te pokušaja ostvarivanja njihovih međuodnosa. Takvo se nastojanje najbolje ogleda u činjenici da je, promatramo li društvo iz autobusa, ustvari nemoguće izdvojiti jednoga glavnog lika ili barem skupinu likova koji bi se svojom važnosti izdizali od ostalih, što je vidljivo već iz toga što nikome od njih tijekom radnje filma ne saznamo ni ime, doduše uz iznimku kultnog pomoćnog šofera Miška. Pažljivije gledano, kao jedini zaista glavni lik filma ostaje sam autobus u kojem i uz koji se odvija velika većina radnje. Osim što se iz tog kuta gledanja još tužnijim doima podatak kako je autobus korišten prilikom snimanja do danas ostao prepušten koroziji u nekom od hangara zagrebačkog „Jadran filma“, u takvim okolnostima lakše je uspostaviti i drugačije, metaforičko značenje radnje filma sa svim likovima promatranim kao ograncima jedne zajednice i autobusom kao društvenim okvirom koji ih spaja i unutar kojeg se, doslovno i metaforički, nalaze. U tom smislu, osim što ga možemo nazvati prvim pravim jugoslavenskim filmom ceste (makar ona bila i makadam), „Ko to tamo peva“ ustvari je film putovanja, ali većim dijelom u prenesenom značenju kao pokušaju prelaska iz jednog stanja u drugo – putovanja onakvog kako ga se shvaća u klasičnom pučkom tumačenju snova, kao nagovještaja promjene na gore, u konkretnom slučaju vlastitim izbacivanjem iz zavičaja.

Tranzicija bez kraja i konca

Plakat za film *Ko to tamo peva*

U takvom se tumačenju vjerojatno krije još jedan razlog za prihvaćenost filma među današnjom publikom budući da, za razliku od društva SFRJ kojem je nastojao ostaviti dojam stabilnosti, postjugoslavenske države povoljan razvoj svoje pozicije u sadašnjosti i budućnosti zamišljaju upravo u formi svojevrsnog dugog i napornog, ali na koncu isplativog putovanja na svim razinama – iz planske u tržišnu privredu, iz društvenog u privatno vlasništvo, iz jednopartijskog u pluralni politički sistem, i, najvažnije, iz izoliranosti u punopravno članstvo euroatlantskih gospodarskih i političkih asocijacija, sve objedinjeno u, glede metaforike filma „Ko to tamo peva“ izuzetno prikladnom, pojmu tranzicije. I baš kao što svaki od Kovačevićevih i Šijanovih putnika autobusa svoju tranziciju iz ruralnog dijela Šumadije u urbani Beograd vidi kao priliku za ostvarenje bolje budućnosti – tek vjenčani par novog života u stabilnijim uvjetima, stari Solunac ponovne povezanosti s djecom, šlager-pjevač karijernog proboja – tako i svaki od postjugoslavenskih naroda, a jednako tako i svaka od njihovih društvenih skupina zasebno u svom procesu tranzicije vide isključivo pozitivne aspekte i potencijal za vlastiti razvoj u željenom pravcu. Jednako tako, putnici iz autobusa, baš kao i tranzicijski putnici iz ex-Jugoslavije, u svome putu sve vrijeme vide jedinu alternativu, ne odustajući od njega usprkos svim teškoćama i lošim znakovima koje konstantno prate njihovu odiseju. Dakako, sličnosti ne prestaju ni u tome što, baš kao što je filmske putnike na konačnom

od vlastitih monetarnih i kulturnih politika do neviđenog odjeka mozgovih prognoza o početku izumiranja našeg stanovništva, a recentno ponovno i primoranost na uvlačenje u tuđe ratove, najprije onaj ukrajinski i zatim onaj bliskoistočni. Razlika pritom ostaje jedino u tome što su likovi iz filma „Ko to tamo peva“ imali jasno određen cilj i poznatu duljinu puta od neimenovanog šumadijskog sela do Beograda, dok suvremenim tranzicijskim putnicima nikad nije jasno objašnjeno kada bi i kako trebali završiti svoj tranzit, više od 30 godina nakon napuštanja socijalizma očito i dalje u punom jeku. To dodatno pojačava dojam o vrsti putovanja koja više od odlaska u bolju budućnost podsjećaju na odlazak duša Haronovom lađom preko rijeke Stiks do Hada.

Arhetipi tranzicijskih putnika

Zasebnim promatranjem pojedinih likova iz Kovačevićevog i Šijanovog autobusa pritom je isto tako lako pronaći karaktere koji odnosom prema svijetu oko sebe i njegovoj budućnosti neodoljivo podsjećaju na tipove ljudi koji se često mogu vidjeti i danas, upravo sa svojim stavom prema rečenoj tranziciji. Najbolji primjer u tom smislu je vjerojatno lik koji tumači **Bata Stojković**, na odjavnoj špici filma imenovan kao Brka, koji opetovano ne skriva svoje simpatije prema „Švabama“ kao nositeljima modernosti i štovateljima reda. Ispoljavanje takvih misaonih obrazaca iznimno je često i danas, dakako u formi divljenja Zapadu i naprednosti njegovih „uređenih država“. U kombinaciji s drugim prepoznatljivim Brkinim stavom po kojem su naši domaći stranci (u filmu Romi) po definiciji loši, dok su „strani stranci“ (u filmu Švabe) po definiciji dobri, u liku Brke dobivamo tipičnog suvremenog, ne samo balkanskog, malograđanina koji je u tranziciju pohrlio zbog vlastite uvjerenosti u zeleniju travu susjednog dvorišta, bazirane isključivo na shvaćanju bogatstva kao materijalnog šarenila, najbolje ironizirano prikazanog u humornoj drami „Good bye, Lenin“. U post-jugoslavenskoj realnosti najčešći je ipak arhetip lika lovca, kojeg u filmu utjelovljuje **Taško Načić**, kao krajnje zbunjenog čovjeka koji, usprkos tome što ostaje neprilagođen ostatku zajednice, nastavlja juriti tranzicijskim putom za svima ostalima jer je čuo da je tako najbolje, baš kao što lovac u filmu sve vrijeme trči za autobusom.

Taško Načić kao Lovac i Bata Stojković kao Brka

Skrajnuti, dotrajali i napušteni

Međutim, posebno mjesto mora biti posvećeno i osvrtu na najintrigantniji lik filma o čijoj je simbolici svakako napisano najviše tvrdnji, a čija prisutnost u autobusu prilikom prvog gledanja većini promakne – tzv. babi u crnom. Budući da prevladava mišljenje kako je riječ o personifikaciji Jugoslavije pred rat, dotrajaloj i napuštenoj od svih, nemoguće je ne zaključiti kako se sudbina „babe u crnom“ ponovila i drugoj Jugoslaviji. Naime, svi likovi u autobusu, iako cijeli film dijele nekoliko zajedničkih kvadratnih metara, ostali su nesposobni uspostaviti pravu komunikaciju i razumijevanje, fokusirajući se tek na vlastite priče, što gledano kao primjer stanja u državi označava zanesenost vlastitim idealima zbog kojih suradnja, a potom i zajedničko saniranje stanja u društvu ostaju nemogući. Upravo je trenutak kada je takvo stanje počelo prevladavati među njezinim narodima, ali i generacijama, označio i početak propadanja socijalističke Jugoslavije. Iako bi današnja situacija, u tom smislu, umjesto jedne zahtijevala šest baba, njezin bi lik i tako razdvojen ostao suštinski jedinstven tj. s istom sudbinom gdje, poput babe u „Ko to tamo peva“ u autobusu, postjugoslavenske države ostaju skrajnute i u modernoj Europi baš poput monarhističke Jugoslavije pred rat.

Misteriozni lik babe u crnom

Na koncu, vrijedi se prisjetiti jedinih likova koji živi dočekaju kraj putovanja za Beograd, dvojice Roma koji uz svirku i pjesmu na sebe preuzimaju funkciju naratora, sve vrijeme naslućujući tragičan rasplet radnje. Baš kao što u drugom slavnim jugoslavenskom filmu s radnjom smještenom u autobus, „H-8“ **Nikole Tanhofera**, publika također s vremena na vrijeme čuje zlokobni glas sveznajućeg pripovjedača koji ondje, doduše, fizički ostaje skriven, prikladno za uradak u maniri film-noira, pozicija Roma u „Ko to tamo peva“ jednako je primjerena izvornom, balkanskom podneblju u kojem je tragika nerazdvojna od komike, s vlastitim izdvojenim glazbenim točkama čija je funkcija nalik na horove u antičkim dramama koji najavljuju novi čin. Zbog takve svoje funkcije za radnju filma, ali i zbog činjenice da u startu prkose redu filma kao jedini putnici čiji motivi odlaska u Beograd nisu rečeni, dvojica Roma preživljavaju baš zato što je njihova svrha naglašeno biti *enfant terrible* koji ostaje svoj, i stoga makar i kroz crni humor zapravo uspijeva održati optimističan pogled na svijet. Poučeni iskustvom filma „Ko to tamo peva“, možda bi si postjugoslavenski narodi kao uzor za preživljavanje tranzicije trebali uzeti upravo ovaj duet.

Ovaj tekst je objavljen uz finansijsku potporu Agencije za elektroničke medije, iz Programa za poticanje novinarske izvrsnosti.

Pročitajte više ...